

Bodhisattva tõotus

Ma võtan enda kanda kõikide kannatuste koorma. Ma olen kindlalt otsustanud seda teha ja ma kannatan selle välja. Ma ei page ega põgene, ma ei tunne hirmu ega värise, ma ei kohku ära. Ma ei pane seda maha ega pöördu ümber. Miks?

Ma lihtsalt ei saa teisiti, kui võtan enda kanda kõikide olendite kannatuste koorma. Ma ei tee seda oma lõbuks. Ma olen andnud tõotuse päästa kõik olendid.

Ma pean vabastama kõik olendid! Ma pean vabastama kogu maailma! Vabastama sündide õudusest, vanaduse õudusest, haiguste õudusest, surmade ja taas-sündide õudusest, kõikide pahede õudusest, kõikide õnnetuste õudusest, kogu mõttetu tiirlemise õudusest, kõige eksitava õudusest, Hüvele viiva Seadmuse huku õudusest, sõgeduse ilmumise õudusest — kõikidest õudustest pean ma kõik olendid päästma!

Ma püüan teha seda, et kõik olendid saaksid osa Ülima Teadmise vallast. Ma ei püüa vabastada ainult iseennast. Kõikteadmisele meelestumine on paat, millega ma pean kõik olendid aitama välja tiirlemise hukatusest. Ma pean nad kiskuma välja tohututest ohtudest. Ma pean nad vabastama kõikidest viletsustest. Ma pean nad päästma tiirlevast pöörisest.

Ma pean enda kanda võtma kõikide olendite kannatuste koorma! Niikaua, kui suudan, talun ma kõikide maailmade kõikide halbade sündide kõiki kannatusi. Ning ma ei tohi ühtegi olendit petta kõrvale sellest, mis viib Hüvesse. Ma olen otsustanud loendamatud aegkonnad viibida kõikides halbades sündides. Miks?

Sest parem on, kui ma üksi kannatan ja olendid ei lange halbadesse sündidesse. Ma pean enese tooma pandiks, et lunastada kogu maailm põrgulike elajalike ilmade ja surmavürsti valduste õudusest, nii et ainult minu keha tunneks kõikide olendite pärast piinu.

Kõikide olendite pärast annan ma kõikidele olenditele tarmu — tõesti ma teen seda, tõepoolest teen ega ütle oma sõnadest lahti! Ma ei hülga mitte ühtegi olendit.

Kuid ma pean aitama ka häid eeldusi täiusele viia, et kõik olendid leiaksid mõõtmatu õnne, kujuteldamatu õnne, Kõikteadmise õnne.

(Vadžradhvadža-suustrast)

ARTHUR VÕÕBUS

sündis 28. IV 1909. a. Tartumaal Varal kooliõpetaja pojana. Pärast H. Treffneri gümnaasiumi lõpetamist õppis ta Tartu Ülikooli usuteaduskonnas, kus omandas teoloogiamagistri kraadi teadusliku töö eest „Õige kristlane, õige kristlik elu ja õige kristlik kirik Sören Kierkegaardi järel“. 1933–1940 oli Arthur Võõbus Tartu Pauluse koguduse õpetajaks ning juba sel ajal hakkas ta valmistuma tööks, millega hiljem sai maailmakuulsaks. Sel ajal avaldas ta „Usuteaduslikus Ajakirjas“ mõned artiklid askeesist juudakristlaste juures ning juudakristlastest Süürias ja Mesopotaamias. 1941 interneeriti Võõbus Saksamaale vastupanu pärast natsirežiimile, ent tohtis 1942 pöörduda tagasi Tartusse. 1943. a. kaitses ta Tartu Ülikooli juures teoloogiadoktori kraadi väitekirjaga „Munklus Süürias, Mesopotaamias ja Pärsias kuni X sajandini: selle tekkimine, ajalooline areng ja kultuurilooline tähendus“ (masinakirjas 475 lk). 1944–1948 oli Võõbus Saksamaal pastoriks põgenikelaagrites, 1948–1977 Chicago Ülikooli usuteaduskonna Uue Testamendi ja vana-aja kirikuloo professoriks. Arthur Võõbus suri Chicagos 25. IX 1988. a.

Arthur Võõbuse juures on ühendunud mitmed soodsad asjaolud, mis harva ühe inimese elus kokku juhtuvad. Tema koolivennad gümnaasiumi ja ülikooli ajast teavad rääkida usumatutena tunduvaid lugusid tema töökestest ja sihikindlusest. Pastorina töötades oli Võõbusel võimalik aegsasti muretseda endale tarvilik erialakirjandus (Tartu Ülikooli raamatukogu

Järg 2. lk.

ARTHUR VÕÕBUS

fondid on süroloogilise teadustöö jaoks rohkem kui haledad), ning ühe tema kaasaegse sõnade kohaselt olid tal 1930.-ndate aastate lõpuks olemas kõik süüriakeelsete tekstide publikatsioonid ja muu talle tarvilik kirjandus, välja arvatud 3 raamatut, mida tal ei õnnestunud hankida. Võõbuse doktoritöös ei kohta palju tsiteeritud sekundaarliteratuuri — Süüria munkluse teemal ei ole ka palju kirjutatud —, ent selle-eest kasutab autor ulatuslikult süüriakeelseid allikaid, ja on näha, et ta tunneb ennast selles kirjanduses kodus. Võib-olla oli Võõbuse jaoks paremgi, et ta sõja lõpul lahkus kodumaalt, sest Eestis oleks süroloogia viljelemine olnud üsna kesiste välja-vaadetega, liiati siis veel nõukogude Eestis. Süroloogia (Vana-Süüria keele, kirjanduse ja kultuuri uurimine) ei ole teaduste hulgas kunagi olnud „pop“, ja näiteks saksa ülikoolidest tegeletakse sellega vaid paariks-kolmes kohas. USA-s aga said Võõbuse oskused ja töökus täiel määral rakendust leida. USA-st korraldas ta ligi 30 uurimisreise süüria kiriku kloostritesse Türgis, Süürias ja Iraagis, ning nende reiside tulemusena asutas ta Chicago Ülikooli juurde süüria käsikirjade kogu, mis sisaldab ligi 200 000 lk. enamasti senitundmatuid tekste. 1946—1977 avaldas Võõbus 60 raamatut ja brošüüri ning 210 teaduslikku artiklit, paljud neist ülimalt autoriteetses sarjas „Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium“. 1951 asutas Võõbus „Eesti Usuteadlaste Seltsi Toimetised Paguluses“ (Papers of the Estonian Theological Society in Exile), kus ilmus temalt mitukümmend teost inglise ja saksa keeles; kodumaal on neist ehk tuntuim „Studies in the History of the Estonian People“ 14 köites. Tänu mitmetele sensatsioonilistele käsikirjaleidudele kavatses Võõbus kirjutada uue „Süüria kirjanduse ajaloo“ (viimane pärineb 1922. aastast), pole aga teada, kas ta jõudis seda teha. Kuid suure kirstliku teoloogi Origenese 1800. sünniaastapäeva jõudis ta küll tähistada täiesti ebatavalisel kombel: ta avaldas 1985. a. süüriakeelse tõlke Origenese peateosest, mida seni peeti jäljetult kadunuks. Oma elutöö tõttu on Arthur Võõbus kindlasti üks tuntumaid eesti teadlasi laias maailmas ning juhtivamaid sürolooge käesoleval ajal.

Kalle Kasemaa

Uusi perspektiive Euroopa vaimuloo uurimisel*

SISSEJUHA TUSEKS

Ajalooline uurimistöö on seisnud ühekülgselt orientatsiooni kammitsas. Palju on selles süüdi G. W. F. Hegeli ajaloo-filosoofia, mis on säädnud Öhtumaa ühekülgselt tulipunkti Idamaa arvel. Selle kohaselt on Euroopa maailma ajaloo kulminatsioon. Kui pateetiliselt on tema seda seisukohta formuleerinud: Aasia tõuseb päike kui füüsiline valgus ja see läheb looja läänēs, aga Läänēs tõuseb eneseteadvuse sisemine päike ja see on midagi, mis varjutab füüsilise valguse suurimagi hiilguse. Iga eeldus ajaloolises uurimises on ju ohtlik ja nõnda on ka Hegeli ajaloo-filosoofia varjutanud uurimise arengut, jättes Idamaa osa ajaloos hoopis tagaplaanile. Muidugi on teisi põhjusi. Üks nendest on asjaolu, et Euroopa vaimu- ja kultuuriloo tegelejad ei tunc Idamaade keeli ja seega mitte nende allikaid.

Selle tulemusena on ajaloolisel uurimisel puudunud õige perspektiiv, sellena on sündmuste proportsioonid fookusest väljas.

Minu püüdlused ja pingutused on suunatud selle olukorra korrigeerimisele, et ajaloolist uurimist edasi viia. Ja seda mitte uute teooriate, vaid uute allikate avastamise ja nende rajatud uurimiste kaudu. Senini ei olnud kellelgi mõttesse tulnud küsida, et vahet on Idamaades seni tundmatuid allikaid, millel on tähendus Euroopa vaimuloo val-

gustamisel ja mida tuleks üles otsida nende peidukohtadest. See ongi ülesanne, mille olen enesele võtnud. Olen risti ja rästi läbi käinud Mesopotaamia ja Süüria lausmaa, külastanud kloostrid ja kirikuid Siinaist Egiptuses Armeenias piirideni, Šarfest Liibanonis Iraani läänepoolsete alade-ni. Olen läbi vaadanud raamatukogud patriarhide, metropolii-tide, piiskoppide residentsides ja preestrite kodudes. Olen läbi sorinud kirikute ja kloostrite käärkambrid, keldrid ja pööningud, ka riuleid ja kappe eraisikute kodudes. Ameerika mandrilt olen teinud 36 uurimis-reisi¹ nende aladele. Olen süs-temaatselt välja otsinud peidu-kohtadest käsikirjalisi aardeid. Seega olen sooritanud midagi, mis kellelegi teisele ei ole pähe tulnud.

Avastatud käsikirjade rikkus on mind üllatanud. Need otsin-gud on mind viinud mitte üksi üksikutele haruldastele käsikir-jadele ja nende väikestele kogu-dele, vaid isegi suurtele käsi-kirjade kogudele. Olen olnud korraga ümbritsetud sadadest tundmatutest käsikirjadest, üks huvitavam kui teine. Tõepoolest on see kõik olnud vahel nagu unenägu — hoides käes ürikuid, mida veel keegi uurijatest ei ole näinud. See kõik on väga pikk ja erutav lugu, kuid selle jutus-tamiseks ei ole käesolevas kirju-tises ruumi.

Koolipoisina paelus mind araabia juttude kogu „Tuhat ja üks ööd“, mis kirjeldab Ida-maad selle võlus. Eriti võlusid

mind lood peidetud varade avas-tamises koobastes, mägestiku lõ-hedes ja kurudes, kus nende va-rade, kalliskivide, pärlite ja teiste aarete hiilgus paneb õnnest ja-hmatama õnnelikke avastajaid. Minu elus on nendel kooliaja erutustel olnud küll endeline tä-hendus — need muinasjutulised avastused ja erutused, milledest lugesin, on võinud toimuda minu elus tõeliselt, kaugelt üle iga-suguste ootuste.

Avastatud ürikuid on uurimise igalt alalt.² See kõik moodus-tab väga rikkaliku materjali³, mis on tõeliselt varakambriks⁴. Sel-lest varastum on toimunud avas-tatud allikate süstemaatiline avaldamine, mis on käigus⁵. Need on avastused, mis või-maldavad anda hoopis uusi läh-tekohti Euroopa vaimuloo uuri-miseks.

I

Esimesed tähelepanekud on pühendatud Euroopa vaimuse-le. Nagu üldiselt teada, on sel-les munkluse osa hindamatult suur ja sügav, haarates vaga-dust, heategevust, misjonit, hari-dustööd, teadust ja iga tegevus-ala kultuuri ja tsivilisatsiooni arendamisel. Kus aga asus munkluse häll? Kust tulid kõik need elustavad ja rikastavad väd? On üldiselt arvatud, et Egiptusest. Aga see ei ole nõnda. Uued avastused ja põhjalikud uurimused on hoopis uut valgust heitnud munkluse algustele. Neid

probleeme olen ma kaua uurinud juba kodumaa aegadest saadik ja ühe väga põhjaliku töö aval-damine⁶ ikka veel kestab. Nende uute allikate valgusel asus munk-luse häll Mesopotaamias, vana-süüria kristluses. Esimesed krist-likud mungad ilmusid ajaloo näi-telavale Tigriise kallastel Nisibise ümbruses. Säält kandus see liiku-mine üle Egiptuse kõrbetesse. Nõnda avaneb hoopis uus pers-pektiiv Mesopotaamia osatähtsu-sele Euroopa vaimuse kujune-misel. Need on vanad süüria ühiskonnad, mis on saanud sel-leks koldeks, kust lähtuvad mõ-jud paisusid üha enam väge-vaks liikumiseks, viljastades kõiki eluavalduisi.

Vanasüüria munkluses on aga tegemist ühe erakordselt dünaa-milise jõuga, millele ei piisanud ühekordsest ajendist, vaid mis saatis neid välja pidevalt, et kor-rigeerida ja täiendada Euroopas kujunenud, kuid Lääne maitsele ja elulaadile kohendatud munk-lust. Neid uusi ajendeid levitav süüria munkade pidevad mis-jonireisid ja nende poolt rajatud kolooniad Itaalias, Gallias ja praeguse Saksamaa aladel.

Euroopa vaimuse pildis kõige huvitavamaks kujunes olukord Iirimaal, kus eeldused süürlaste mõjudele olid eriti soodsad. Põhjuseks oli asjaolu, et rooma tsivilisatsiooni kokkuvarisemise järel jäi Iirimaal võrdlemisi iso-leerituks muust kristlusest. Süür-lased ei kaotanud aega olukorra kasutamisel. Sellelõttu kujunes sääl väga iseäralik ilme Euroo-pa vaimuse kogupildis. Kõik

need väga iseäralikud nähted on selgelt importeeritud Mesopotaamias, kuna nad kõik on tüüpilised vanasüüria kristluse iseloo-mujooned. Umbes aastal 500 haaras Iirimaad tohutult lai munkluse levik. Kogu maa uju-tati sõna tõsisel mõttes üle kloostritega, nõnda et Iirimaal sai enesele väljaspool nimetuse *In-sula sanctorum*, st. pühakute saar. Kui erakordselt sügav oli iirlaste aukartus munkluse ees, nähtub sellest eriskummalisest viisist, et piiskopid olid allutatud kloostrite abtidele ja nunna-kloostrite abtissidele. Selline ai-nulaadselt sügav austus munklu-se vastu oli aga omane vanasüü-ria kristlusele. Sama nähtub ka askeesi iseäralikkudest vormi-dest. Väga huvitav on see, et iiri kloostrid olid varustatud koo-lidega, kus arendati haridust ja teaduslikku tööd ja seda sel-li- ennekuulmatul viisil, et väl-jaspool hakati Iirimaad kutsuma koguni *Insula doctorum*, st. õpet-laste saar. Ometi on kõik need nähted, mis esinevad väga ise-äralikkudena Euroopa üldpildis, päris tüüpilised vanasüüria krist-luses. Iiri kloostrikoolides arendati agaralt ka käsikirjade üm-berkirjutamist ja kalligraafiat, nagu seda arendati süüria kloostr-ites Mesopotaamias. See, mida näeme käsikirjade tekste kaunis-tavates mustrites ja motiivides, on sama mida näeme süüria käsi-kirjades. Ja viimaks need alali-selt rändavad misjonärid — na-

II

Järgnevalt suundume sügava-male avaldusele vaimuloo vald-konnas, müstikale. Vanadel süürlastel on olnud suur hulk autoreid, kes loonud väga rikka-liku müstilise kirjanduse. Nende teostel on olnud selline külge-tõmbavus, et neid juba varau-kuul tõlgiti kreeka keelde. Säält pääsesid need kähku liikuma teistesse keeltesse. Süüria müsti-ke teosed on Euroopa vaimu-ilma toitnud läbi sajandite. Siin-kohal võib meenutada tuntud episoodi Dostojevski teoses „Vennad Karamazovid“, milles kirjanik laseb vanal teenril Grigoril, sellel lihtsal ja kooli-hariduseta mehel, hoolega luge-da „meie püha isa, süüria iisakit“, kuigi tema sellest ei saa kuigi palju aru. Autorid, kelle elukoht on olnud Eufraati ja Tig-riise jõgede aladel, on inspiree-rinud ja toinud müstilisi liiku-misi Euroopa vaimuloo, andnud põhivara müstika vooludele. Mõnda nendest võib võrrelda isegi tähelelennuga.

Minu avastuste hulgas on üks, mis valmistab otse usumatuid üllatusi. See ulatuslik kreeka-keelne teos on omaette kuulus, tuntud „50 spirituaalse homii-

lia⁸ nime all. Seda teost on peetud Makariuse tööks, kes oli kuulnud munk Egiptuse kõrbes⁹. Homiiliatel on olnud selline reputatsioon, et isegi tänapäeval Kreekas kandidaadid, kes valmistavad end mungaelule, peavad neid põhjalikult tundma õppima enne pühitsemist. Ka mujal Euroopas on homiiliate autori teet väga suur. On otse uskumatu, et selle nõnda kõrgelt hinnatud kreeka keelse allika päritolu on hoopis teine. See ei olegi originaalne kreeka allikas, vaid ainult tõlge. Minu avastused on õpetanud nägema selle teose tõelist kodu ja see ei olnud Egiptuses, vaid Mesopotaamias. Selle algkeel ei olnud kreeka, vaid süüria keel ja nende homiiliate tundmatu autor on kuulunud süüria suurte müstiliste autorite ridadesse. Neid otse rabavaid tulemusi olen ma eriuurimises käsitlenud¹⁰. Faktid on otse jahmatama panevad, kui arvestame nende homiiliate erakordse tähtsusega. Need homiiliad ei ole üksi sügavalt mõjutanud bütsantsi mõttemaailma läbi sajandite, vaid need on ka väga suurt mõju avaldanud sügaval Euroopa südames. Need müstilised homiiliad on toinud protestantlikkugi kristluse selle õrnamates ja tundlikumates harudes. Pietismi eelkäija Johann Arndt on oma teosega tõelisest kristlusest¹¹ hääks näiteks. Tema kaudu on meistri esivanemad spirituaalsete homiiliate vaimsetest rikkustest osa saanud ajal, mil vennastekoguduse ringides Arndti töid meie keelde tõlgiti ja neid hoolega ümber kirjutati, paljundati ja käest kätte levitati.¹²

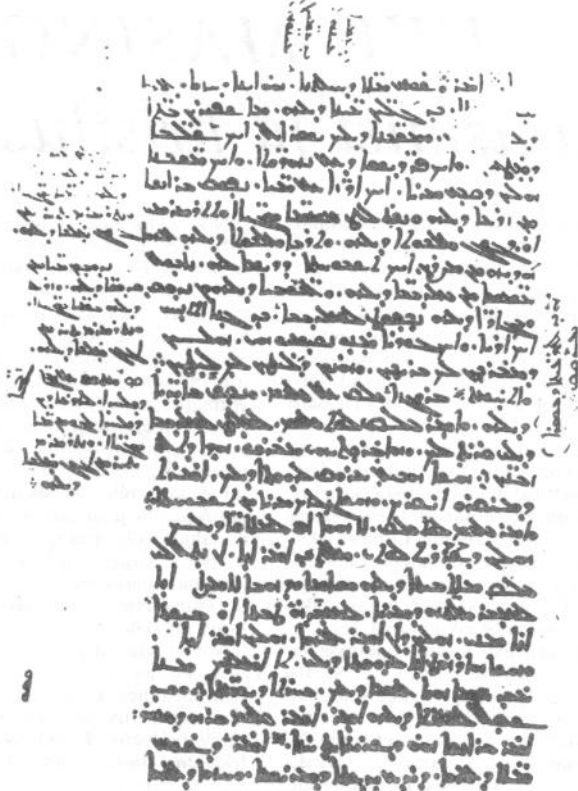
Samuti oli Gottfried Arnold, pietismi eestkostja ja kuulsu ja omapärase kirikuloo¹³ autor, väga sügavalt mõjustatud homiiliate vaimusest, leides nendes tõelise kristluse puhtaima kuju. Nõnda näeme, kui sügavalt on vanasüüria mõttemaailm viljastunud ja rikastanud Euroopa vaimust. Võime isegi öelda, et sellel on olnud suur tähendus kogu moodsale maailmale, sest moodne mõiste isiksusest eeldab individuaalsust ja subjektiivsust, siseloomust ja vaimust.

III

Viimased vaatlused kuuluvad intellektuaalse elu valdkonda. Ajalooliselt kõneldes toimus väga tähtis sündmus varsti peale aastat 470, mil Nisibise linnas, Tigriise jõe kallastel, tol korral Pärsia impeeriumi piires, rajati esimene kristlik ülikool. Selle rajajaks oli Narsai¹⁴. Ülikoolil oli mitu teaduskonda. Sääli oli ka fakultet arstide ettevalmistamiseks. Mul on olnud õnn avastada uusi käsikirjalisi ürikuid selle ülikooli statuutidega, isegi kahes tsüklis, mida olen originaalis ja ingliskeelse tõlkena ja kommentaaridega välja andnud¹⁵. Need kultuurilooliselt ülimalt huvitavad ürikud lubavad pilku heita esimese ülikooli tegevusse, valgustada selle administratsiooni, struktuuri, õppekava, õppetööd ja distsipliini. Et esimese kristliku ülikooli tekkinemine, arenemine ja tähendus on

mind erilisel paelunud, sellest kõneleb minu ligi 400 lk. mahuga teos sellest ülikoolist¹⁶.

Selline kõrgema hariduse keskus pidi tähelepanu äratama ka väljaspool Pärsia impeeriumi piire. Loovad jõud ja dünaamilised impulsid mõjuvad alati stimuleerivalt. Nõnda oli see ka Nisibise ülikooli rajamisega. Avastatud dokumentide valgustusel hakkab ajaloo eesriie tõusma ja meie ees kerkivad üha suuremad üllatused. Nisibise ülikooli mõju kandus peatselt Euroopa südamesse. Üks käsiraamat, mida koostas Paulos, üks Nisibise kooli professoritest,

Süüria käsikirja näide Arthur Vööbuse kollektsioonist

võib avada väga tähtsaid perspektiive. See, mida tohime näha, on tõepoolest ülimalt üllatav. See süüriaakeelne käsiraamat sattus Junilise kätte, kes oli kõrge ametnik keisrikongas Konstantinoopolis. Junilis vaimustus teosest, mida Paulos kasutas oma loenguteks ja tõlkis selle kohe ladina keelde. See võis olla umbes aastal 542. Kuuldusel esimesest ülikoolist olid tiivad küljes, ilmseks tulles väga kaugeleki kohtades. Mainitud tõlke eesõnas seisab, et see on pühendatud Primasiusele, kes oli Hadrumentumi piiskopiks Põhja-Aafrikas ja oli hakanud huvitundma selle ülikooli vastu.

Nende jälgede taga ajamine juhatab meid veelgi suuremate üllatuste juurde. Ajaloo eesriie kerkib veelgi enam ja meil on võimalik näha äärmiselt huvitavaid jälgi, mis viivad meid kaugemale läände, isegi Euroopa südamesse. Nisibise ülikool avaldas tohutut mõju Cassiodorusel, kes oli esimene õpetlane idagootide riigis Itaalias.¹⁷ Tema teos teoloogiliste ja humanitaarsete distsipliinide üle¹⁸ on säilinud. Teoses imetleb ta sügavalt Nisibise ülikooli. Veel enam — see mõju Paulose käsiraamatu läbi ei ära-

tanud üksnes imetlust, vaid inspireeris teda rajama samasugust¹⁹ kõrgema hariduse keskust Roomas. Ta astus ühendusse tollekordse paavsti Agapetusega, paraku olid olud liiga karmid sellis õrna taime jaoks nagu seda oli kõrgema hariduse keskus.

Nisibise ülikooli mõju Cassiodorusel oli nõnda sügav, et hoolimata kõikidest raskustest tema ei loobunud oma kavatsusest ja rajas ise Vivariumi kloostrit Kalaabrias kui „kirjanduse ja humanitaaralade asüüli“. Vivariumi kujundas tema akadeemia taoliseks kõrgemaks õppeasutuseks sekulaarsete ja teoloogiliste

ex oriente lux — püsima, ja seda ka sügavas vaimlises mõttes.

¹ Sellise ulatusega ekspeditsioonid ei oleks olnud mõeldavad ilma toetuseta teaduslike asutuste ja fondide poolt. Viimased 12 aastat on Ameerika riiklik asutus The National Endowment for the Humanities minu uurimisele finantseerinud. Kuigi ma ei ole Ameerika vaid Eesti kodanik, on minu uurimise erakordsust arvesse võetud.

² Need rikastavad ajalugu, kirjanduse ajalugu, kultuurilugu, sotsiaalaialugu, majanduse ajalugu, kristlikku kirjandust, teaduse ajalugu, filosoofiat, folkloori, filoloogiat, usundilugu jne.

³ Umbkaudse hindamise kohaselt on minu süüria käsikirjade kogus umbes 150 000—200 000 lehekülge tundmatuid allikaid filmikoopiadena. Peale selle veel see materjal, mida olen registreerinud.

⁴ Sellele kollektsioonile, mis kannab minu nime, on rajatud süüria käsikirjade uurimise instituut Chicagos. Vt.: The Professor Arthur Vööbuse Collection of Syriac Manuscripts on Film and the Institute of Syriac Manuscript Studies (Chicago, 1982).

⁵ Pikk rida avastatud allikaid on avaldatud originaalis, varustatud tõlgete ja kommentaaridega. Ka selle kogu kataloogide väljaandmine on alanud.

⁶ History of Asceticism in the Syrian Orient: A Contribution to the History of Culture in the Near East, I—II (Louvain, 1958—60). Kõide III on trükkis.

⁷ Columba tegutses VI sajandi keskel ja teine sama sajandi lõpul.

⁸ Homiilia tähendab ka jutlust või traktaati.

⁹ Makarius elas 60 aastat Skeeti kõrbes, kus tema kuulus kasvab; sääl tema suri a. 390 ümber.

¹⁰ On the Historical Importance of the legacy of Pseudo-Macarius (Stockholm, 1972).

¹¹ Von wahren Christentum (1605—09).

¹² Studies in the History of the Estonian People III (Stockholm, 1974), lk. 130 jj.

¹³ Unparteiische Kirchen- und Ketzergeschichte (1699—1700).

¹⁴ Narsai oli tüntud autor ja kuulus poet.

¹⁵ The Statutes of the School on Nisibis (Stockholm, 1962).

¹⁶ History of the School of Nisibis (Louvain, 1965).

¹⁷ Kuulus rooma aadli perekonda, sai senaatoriks ja õukonna kõige kõrgemaks ametnikuks. Varsti pärast a. 540 loobus tema oma ülesannetest, et oma Vivariumi kloostris end pühendada teadusele ja vagadusele.

¹⁸ Institutiones divinarum et humanarum lectionum.

¹⁹ „Schola sicut in Nisibi civitate Syronum“.

* Artikkel on esmakordselt avaldatud ajakirjas „Eesti Kirik“, 34 ak. Nr. 1, lk. 12—17. Stockholm, 1984. Artikli keelt ja sõnast on „Sõnumitooja“ toimetuse pisut ühtlustanud ja kaastõlgenud. (Toim.)

Viimati siis mõned arutlemised Buddha õpetuse ja Jeesuse õpetuse suhetest. Selle üle on kõneldud, kirjutatud ja trükitud nii palju mõlemalt poolt, et nende arvamuste kirjeldamine oleks terve töö omaette ja kaunis mõttetu. Sest sellega oleks jutustatud ometi ainult kujutlusist, mis yhel või teisel inimesel on olnud budhismi ja kristluse suhtes. Enamasti on need kujutlused eelarvamuslikud ja seepärast võrdlusi on sageli rõhutatud täiesti tyhiseid erinevusi ning olulised jäänud kõrvale. Oma suva kohaselt inimene võib ylistada kumbatahes õpetust või pyyda neid samastada. Kõnelen edasises seepärast ainult oma arvamus lootes, et ma ei samasta neid ega ylista kristlust budhismi arvel või vastupidi.

1. Esmalt on selge, et Jumalat Vana Testamendi ega Uue Testamendi mõttes ja isegi kreeka filosoofia mõttes Buddha olema ei olegi. Seepärast teda võiks nimetada ateistiks. Aga põhjused selleks erinevuseks on vägagi lihtsad. India tolaeagne religioon tunnistas ainult universumisseid jumalaid, kes üksnes oma väe kvaliteedilt ja kvantiteedilt yletasid inimesi. Ka india filosoofide teooriaid võib nimetada yhe sõnaga panteistlikuks idealismiks. Neilgi pole Jumalat väljaspool maailma, vaid selle sees üks udune, kohati tihenunud vägi. Selles maailmapildis ei saanudki olla Jumalat kristlikus mõttes, sest kristluses on Jumal väljaspool maailma, kuidastahes seda „väljaspool“ edasi defineeritakse: olgu taevaks või puhtaks Olemiseks. Indias inimesed sääras juttu yldse ei taibanuks. Seetõttu Buddha kõnelus nende pinnal pidi Jumala asendamata teise mõistega, milleks võib pidada nirvaanat. Vaheks jääb muidugi, et kristluses Jumal on „isiksus“, kuid nirvaanas on just „isiksust“ eitatud. Paraku on aga „isiksus“ Euroopa termin, mida keegi pole suutnud defineerida. Selles mõttes nagu tavalliselt kõneldakse „Jumala isiksusest“ on termin mu meelest *contradictio in adiecto*: kui Jumal oleks „isiklik“, nõnda nagu arvavad valged, siis ta poleks Jumal.

2. Näib, et budhismis yldse ei kõnelda inimese syyst ega patust, ei tema kunagisest vabast tahtest, pattulangusest ja pärispatust. Kuid selles kysimuses on erinevus kristlusega täiesti näiline. Mistahes budhistlikku põhitõrmit vaadelda (nõmedus, janu, kannatus-rahulolematus), kõik need on nendesamade kristlike mõistete väljendused erineval projektsioonipinnal. Janu ja nõmedus on tõepoolest identsed pärispatuga, *non posse non peccare* kehtib kõikide kohta, kes syndinud ega ole leidnud lunastust. Kannatus-rahulolematus omakorda on see, mida meil nimetatakse syyks, sest ei ole välist kannatust, mis pandaks inimesele peale, vaid ta kannatab ehk tunneb end syydi teatavate nähete puhul. Syy ehk rahulolematus endaga ja „maailmaga“ pole objektiivne, vaid psühholoogiline nähe. Nende mõistete var-

jundite ja erijoonte varal on mõtetu katsuda konstruuda mingit täielikku kuristikku kristluse ja budhismi vahel, sest kõik taolised mõisted on budhismis väga mitmeti väljendatavad ja teiste sõnadega kirjeldatavad. Ei ole nõnda, et nad oleksid yhemõttelised ja seepärast, kui keegi tõlgib dukkha „kannatus“, siis tal pole veel õigust seda sisse panna sellesse sõnasse, mis näiteks saksa või ladina keeles kannatus tähendab. Ega ole tal õigus võrrelda seda, mis saksa keeles „syy“ (Verschuldung) tähendab ja viimati deklareerida, et need

keegi midagi rääkida. Hingede rännu teoorias ei olnud midagi võimatut juudile. Ristija Johannes tunnustati Eelijaks, tähendab Eelija tuli tagasi. Ja juudi mystikas metempsychhoos (gilgūl) on pysinud, mõnel põhiõpetusena, mõnel kõrvalõpetusena, kuni 19. sajandi keskpaigani. Kristlikus kirikus teatavasti alles Origines aegu kuulutati metempsychhoos väärdõpetuseks, kuigi I ja II sajandi kristlased teda eriti ei vajanudki, sest enamik ootas maailma lähedast otsa ja seetõttu ei olnudki oluline, mis saab hingest pärast surma. /.../

UKU MASING budismist ja kristlusest

mõisted on täielikud vastandid või sinnapoole. Nõnda ei saa teha! Ainuke lubatav tee oleks võtta juba arami ja kreeka sõnad ning võrrelda neid sanskriti ja paali sõnadega. Siis võib öelda, milles on vahe. Ja kui nad erinevad, siis vahed sõltuvad sellest, et kultuurid olid erinevat laadi.

3. Näib olevat olulisem vahe, et budhismis saavutab inimene lunastuse oma yritusega, kristluses on varsti pärast Jeesuse surma saanud Jeesus Lunastajaks. Aga Jeesuse eluajal oli olukord täiesti identne Buddha eluajaga: inimesed said lunastatuse ehk õndsaks uskumisega Jeesuse isikusse, uskumisega õpetusse ja selle vastuvõtmisega. Niisiis täiesti sama, mida ytlis Buddha. Teist teed ei ole, sest Jeesus elades ei töotanud, et jüngrid oodaku ta lunastavat surma. Erinevus kujunes paratamatult sellest, et misjon juutide ja proselyitide juures ei pääsenud mööda seletamast, miks Messias pidi surema ja mis tulu on inimkonnale tema surmast. Siin ei olnud teist võimalust: misjon pidi kasutama juutulust võetud lepitushvri dogmaatikat. Liiatigi ei olnud lepitushvri mõiste võõras ka kreeklastele. Yhtlasi tuli misjonäril seletada, kuidas on mõeldav juudi toora kehtetus muutumine pärast Jeesuse surma. Sest juudid ei leppinud ju, et nad teatava osa toorast pidid tunnistama kehtetuks. Siis oli loomulik, et misjonärid pidid rääkima „uuest lepingust“ Jumalaga. Sisuliselt ei erine Buddha arvamus endast kuigi palju Jeesuse arvamusel enda kohta. Jeesus ytlis, et ta on Jumal. Buddha seda enda kohta öelda ei saanud, sest tal ei olnud seda mõistetki. Aga ta ytlis seda muude sõnadega ja hilisemais tekstes kujuteldakse Buddha vägevama härrana kui kristlik Jumal iial on olnud.

4. Neljas vahe näib seisnevat karma või metempsychhoosi teoorias. Kristlikus dogmaatikas puudub praegu hingede rännu õpetus ja seepärast on see osa, mis kirjeldab inimese saatust pärast surma, dogmaatikas kaunis segane asi. Selle kohta ei julge

Nõnda kaotavad kõik mainitud erinevused selle järsu teravuse, mis neile tavaliselt omistatakse. Ja nad sõltuvad viimati ainult sellest, et india kultuur oma filosoofiliste ja religioossete eelduste tõttu erines juuda kultuurist ja seepärast yldse polegi võimalik, et lunastusõpetus saanud mõlemal pool täiesti identse kuu. Lunastusõpetus, sõltuvalt inimestest, kellele teda kuulutati, saab olla üksnes analoogne. Aga siht jääb samaks: inimese tahab vallandada terve mõistuse poolt kujundatud ja normitud maailmavanglast jumalalaste vabadusse, nagu see kristluses on öeldud. Säärasest õpetusest ei saa iialgi teha uut riistust, kultust ega uut käsuõpetust mistahes kollektiivile, vaid lunastusõpetus on paratamatult individualistlik. Ehkki kollektiivne lunastamine kuidagi-moodi mõeldav, aga kollektiivset lunastust ei ole olemas sel kujul, et kollektiiv on saanud lunastuse ja seetõttu on lunastatud isendast ka iga liige. Teoreetiliselt võiks niisugust asja mõelda, reaalselt ei saa vist iial nõnda juhtuda. Seetõttu on kristlus ja budhism „individualistlikud“. Tähtis ja võimalik on ainult üksikisikute pääsemine.

5. Viimane ja näiliselt väga suur erinevus on ometi mõlemat poolt vaieldav. Budhism tundub juba algusest peale askeetlikum kristlusest, olles mingisugune munkade usund või filosoofia. Kristluses askees tekib alles II või III sajandil ega saa kristlusest kunagi päriselt munkade või nunnade usundit. Kui see erinevus oleks nõnda terav ja kui seda erinevust ei saaks väärata, ka siis sõltuks ta ainult india kultuuri omapäras. Aga see asi ei ole nii kindel nagu näib. Ma ysnal alguses mainisin teile P. LEVYD, kelle arvates budhism oli algselt rõõmsam mysteeriausund ja hoopis lähemal yrgkristlikule jumalalaste osadusele, kui hiinayāna budhism oma kaanonis lubab arvata. See on võimalik, sest munkade ja nunnade laulud (Theragāthā, Therīgāthā) on ysnal ekstaatilised lugemised. Nendest igatahes ei

järgne, et nad oleksid tundnud ennast eriti askeetidenä. Need on mõnes mõttes võrreldavad Saalomoni oodidega või mõne muu yrgkristliku ekstaatilise tekstiga. Aga teisalt on täiesti kindel, et juba yrgkristluses askeetlik ja mingis mõttes ekstaatilise-libertistlik (kui sellisel terminil on mingit mõtet, ta asemele peaks leidma uue sõna) tendents kummalisel kombel ristlesid. Uues Testamendis on vähe jälgi temast, ehkki piisavalt, et uskuda ta olemasolnust. Seda enam on jälgi kirjanduses, mida ma nimetaksin toomakristlikuks ja mida ei ole põhjust pidada ketserlikult gnostiliseks. /.../ (Lk. 194—199)

Tervemõistluslik elab praegu viies vanglas korraga. Võib mõelda kuuenda ja seitsmenda ka, kuid neid inimene ei tunneta praegu.

1. Kõigepealt, peaaegu võimatu on maapealt lahkuda. Maa on kõige suurem vangla. Kui te sellega ei lepi, siis ytleme Päikesesüsteemi Maa asemel.
2. Teine vangla on riik ehk rahvus.
3. Kolmas vangla on klass.
4. Neljas vangla on perekond.
5. Viies vangla on tervemõistluslik „mina“.

Sellest viiendast vanglast ja pääsemisest temast oli juttu eelnenus. Ja kõige esimest vanglat, Maad või Päikesesüsteemi, inimene praegu selgelt ei taju veel. See on tuleviku asi, ja alles siis ta muutub yheks tõeliseks hirmsaks. /.../ (Lk. 201)

Et Maad ja Päikesesüsteemi inimesel veel pole aega olnud kogeda ränga vanglana, siis jäävad talle kõige rängemaks ta oma tervemõistluslik „mina“ ning sellesama „mina“ põhimõtete-seisukohtade-vaadete (mis võivad olla risti vastupidised) järgi ehitatud seltkond ja perekond. Nende mõlema suhtes kehtib Buddha ja Jeesuse lunastusõpetus, või, kui tahate lunastust pidada konstitueerivaks usundit tunnuseks, siis lunastus- usund. Mõlemast tuleks vabane- da, alles siis on inimene jumala- laps. Teil peaks olema väga narr mõelda, et maailmas on väga palju muutunud, kui see kord, mis patuse maailmas kehtis enne Jeesust, on ikkagi veel kehtimas kaks tuhat aastat pärast Jeesust, ehkki tunnustatakse, et see on patuse maailma kord. Seda muuta ei tohi ega tohi inimene muu- tuda ja — nagu ma algul ytle- sin — saadakse koguni toime sellega, et Jeesusest tehakse tervemõistlusliku „mina“ ja terve- mõistlusliku seltkonna viimane kaitsja, kui enam kellegi ega mil- legi muu abil teda õigustada ei saa. Jeesus ei ole kuskil öelnud, et inimene peab jääma kaunist ja viisakalt sääraseks nagu on olnud ta esivanemad. Jeesus ei ole kuskil öelnud, et juutide või germaanlaste perekondlik pyha elu peab säilima igavesti muutu- matult. Ärge unustage sõna „vih- kama“, mida Jeesus ysnal harva kasutab. Ja ärge unustage iial, et lunastus- usund ei ole käsu- õpetus. (Lk. 216—217)

Kaamasuutra-ll

IV peatükk

Küünistamine

§ 10. Küünistamine.

1. Kire kasvades võib hakata küünistama, s. t. kriimustusi tegema.

2. Küünistusi tehakse esimese ühinemise ajal, samuti ka reisile minnes või sealt tulles, aga ka siis, kui vihane partner rahuneb või siis, kui partner on purjus. Leigetel ei maksa neid tihti teha.

3. Sama käib ka hammustuste kohta: ka neid tuleb teha loomukohaselt.

4. Kuju poolest jagunevad küünistused kaheksasse liiki: kõlav, poolkuu, ring, joon, tiigriküüs, paabulinnauljal, jänesehüpe, lootoseleht.

5. Õlad, rinnad, kael, selg, alakeha — need on kohad, kuhu küünistatakse.

6. Suvarnanābha aga arvab: „Kui kireratas on hakanud tiirlema, siis ei ole ei kohti ega kohast.“

7. Ägedate partnerite vasaku käe küüned olgu värskest lõigatud ning kahe või kolme tipuga.

8. Värvu puudumine, ühetaolisus, säravus, puhtus, lõhede puudumine, kasvuvägi, pehmus, armas väljanägemine — need on küünte väärtused.

9. Pikad kätt kaunistavad küüned, mille nägemisel naiste meel segi läheb, on gaudalastel.

10. Lühikesed tegevuseks kõlbulised küüned, mida oma soovi kohaselt võib erineval viisil kasutada, on lõunamaalastel.

11. Keskmised, mille puhul avalduvad mõlema väärtused, on Mahārāstra elanikel.

12. 'Kõlav' küünistus on see, kui tugevasti kokkupigistatud küüntega lõuga, rindu või alahuult vaid kergesti riivatakse, nii et ei jää jälge, kuid puudutusest tõusevad ometi ihul karvad püsti ja küunte kokkupuutest tekib heli.

13. Seda kasutatakse ka siis, kui ihaldatava noore tüdruku keha silitatakse, pead paitatakse, vistrikke vajutatakse või siis, kui teda ehmatada või hirmutada tahetakse.

14. 'Poolkuuks' nimetatakse kaelale ja rindadele jäetud kumerat küünejälge.

15. 'Ringiks' nimetatakse otsadega üksteise vastu ulatuvaid 'poolkuusid'.

16. Neid jäetakse nabaalusesse piirkonda, niuetele ja kubemele.

17. Ükskõik kuhu jäetud mitte eriti pikk märk on 'joon'.

18. Kui see on aga kumer ja ulatub rinnanibuni, siis on tegemist 'tiigriküünega'.

19. Viie küüne rinnale vajutatud jälg, mis on suunatud rinnanibu suunas, kannab nimetust 'paabulinnauljal'.

20. Armuühete ülistamiseks rinnanibule vajutatud üksteisele väga ligidal asuvat viit küünejälge nimetatakse 'jänesehüppeks'.

21. Rinnakumerustele ja puusadele vajutatud lootoselehe sarnane jälg kannab nimetust 'lootoseleht'.

22. Reisile minnes reitele või rinnakumerustele jäetud neli või kolm joont kannavad nimetust 'meeldetuletus'. Niisugused on küuntejäljed.

23. Võib aga vajutada ka hoopis teisekujulisi jälgi.

24. Õpetajad on väitnud: „Selle tõttu, et võimalusi on lõpmatu hulk, et oskuste arv ei ole piiratud, et haridus üha levib ja et küünistused sõltuvad ka kire suurusest, ei ole võimalik kõiki kujusid kindlaks teha!“

25. Vātsjājana aga ütleb: „Kires avalduvad erinevad ootused ning teineteises saab kire esile kutsuda kõige erineval viisil. Erinevusi mõistvad kurtisaanid (ganikā) ja nende ihaldajad väärivad üksteist. Ka „Dhanurveeda“ ja teiste relvade käsitsemist kirjeldavates õpperaamatutes peetakse vajalikuks mitmekülgust. Seda enam on see vajalik siin.“

26. Teise mehe naise kehale aga ei maksaks märke jätta. Kuid mälestuseks ja kire suurendamise eesmärgil võib siiski keha varjatud osadele neid vajutada.

27. Varjatud kohta vaataval kulunud jälge nägeval noorikul kohe armuüm värskena tuksub südames.

28. Teineteisest eemal olles armastus võib kustuda kui ei oleks küünejälge, mis toob armastatu meelde.

29. Võõras meeski tunneb kohe lugupidamist ja kire, kui näeb eemalt kaunist neidu, kelle rinnal küünejäljed.

30. Tihti naise kindel meelgi kaotab meelekindluse, kui näeb siin-seal mehe kehal küünejälgi, hammustusi.

31. Seni pole teada, mis võiks paremini tõsta kire, kui need jäljed, mida jätnud kehale on hambad-küüned.

NÕNDA LÕPEB TEISE RAAMATU NELJAS PEATÜKK „KÜÜNISTAMINE“

V peatükk

Hammustused

§ 11. Hammustused.

1. Hammustada võib samu kohti, mida suudeldakse, kui mitte arvestada ülahuult, suuõõnt ja silmi.

2. Head hambad on ühesugused, meeldiva säraga, õige suurusega, ilma aukudeta ja teravate tippudega ning neid saab värvida.

3. Halvad hambad on nürid, karedad, laiad, hõredad, pehmed ja ebatasased ning nad ulatuvad reast välja.

4. Hammustused jagunevad järgmisteks liikideks: varjatud, paisuv, punkt, punktikee, korall ja kalliskivi, kalliskivikee, lõhenenud pilv, metsseahammustus.

5. 'Varjatud' hammustus on ära tuntav jäljest, mis ei ole just eriti punane.

6. Kui aga vajutus on tugev, siis on tegemist 'paisuva' hammustusega.

7. Neist mõlemast saab 'punkt', kui hammustatakse ainult alahuule keskosa.

8. 'Paisuvat' hammustust ning 'koralli ja kalliskivi' võib vajutada ka põsele.

9. Kõrvaehete suudlemine ning küünistused ja hammustused kaunistavad paremat põske.

10. 'Korall ja kalliskivi' on hammustus, mille puhul hammas ja huul pikka aega kokku vajutatakse.

Kaamasuutra-12

11. Kui kasutusele tuleb suurem hulk hambaid, siis on tegemist 'kalliskivikeega'.
12. 'Punktiga' on tegemist siis, kui kaks hammast võtavad enda vahele tükikese nahast.
13. Kui tegevusse asub mitu hammast, siis on tegemist 'punktikeega'.
14. Mõlemad 'keed' vajutatakse kaelale, õlgadele ja kubemele.
15. 'Punktikeed' aga ka laubale ja reitele.
16. 'Lõhenenud pilv' on ringhammustus, mille servad on ebaühtlased. Seda vajutatakse rindadele.
17. 'Metsseahammustus' kujutab endast tihedate pikka-de hambapigistuste ridu, mida eraldavad tumepunased laigud. Seda vajutatakse rindadele.
18. Kaht viimast tarvitagu vaid ägedad. Need olid hammustused.
19. Ihaldatud naise peaehte, kõrvaehte, lillepärija, beetlilehe ning tamaalalehe küünte ja hammaste vahele pigistamine tähendab soovi astuda temaga lähedastesse suhetesse.

§ 12. Erinevate maade kombed.

20. Naistega tuleks käituda selle maa kombe kohaselt, kust nad pärit on.
21. Madhjadesa naised, enamalt jaolt aarjalannad, on tasakaaluka käitumisega ning nendele ei meeldi suudlused, küünistused ja hammustused.
22. Samamoodi käituvad ka Bāhlika ja Avantī naised.
23. Kuid neil on igatsus eripäraste naudingute järele.
24. Mālava ja Ābhīra naistele meeldivad eriti kallistused ja suudlused ning küünte ja hammaste õrnad vajutused, nad ei salli teravaid torkeid, kuid löökide abil võib neid kätte saada.
25. Induse ja ülejäänud viie jõe vahelise piirkonna naistele meeldib ülalpoolne armuühe.
26. Lääne piirialade ja Lāta naised on ägedad, kuid teevad tasaseid häälsusi.
27. Strīrādžja ja Kosala naised ihkavad tugevaid löökisid, sest nad on ägedaloomulised; nad on kiindunud ka kunstlikesse abivahenditesse.
28. Andhra naised on loomult õrnad ja anduvad meelsalt naudingutele, kuid nad on rāpakad ega oska käituda.
29. Mahārāstra naistel tekib kirg, kui nad rakendavad kuutkümme nelja teadmist. Voodis on nad algul üliägedad, kuid ihkavad jämedat juttu.
30. Samasugused on Nagara naised, kuid nad oskavad seda varjata.
31. Dravida naised lähevad higiseks alles pärast pikka aega isegi siis, kui neid tugevalt hõõruda.
32. Vanavasa naised on keskmiselt ägedad. Nad taluvad kõike, varjavad oma keha, kuid heidavad nalja teiste kehade üle ja väldivad laiduväärset ning kohatud ja jämedat juttu.
33. Gauda naised räägivad mahedalt, nad on kirglikud ja õrna kehaga.
34. Suvarnanabha arvab, et paikkondade erinevustest määravamad on iseloomude erinevused. Seepärast ei tee ta juttu erinevate maade kommetest.
35. Kuid tuleks teada, et aja kulgedes levivad kombed, rõivamoed ja mängud ühelt maalt teisele.
36. Embuste ja armuühte teiste võtete seas on mõjusamad kire esilekutsujad need, millest varem juttu tehti, kuid need, millest hiljem juttu tehti, on mitmekülgsemad.

37. Kui naine palub: ära tee, kuid mees ei jäta, valu teeb, siis kahekordse innuga ta sama tehku mehele.
38. Punkt nõuab vastuseks vaid keed, kee lõhenenud pilvesid: nii nõrdimuse mängigu ta armumängu „tülideks“.

Hoidku mehe juustest kinni,
upitagu ennast üles,
suudelgu siis mehe huuli,
hullupööra hammustagu.

Mehe peale nõjatagu,
hammustagu tema kaela,
kalliskivikee või mõne
teise märgi jätku sinna.

41. Päeval inimeste hulgas mehe kaelal märki nähes, mille ise jätnud oli, naine naergu märkamatuult.
42. Pärast justkui vihastades krimpsutagu oma nägu, kõiki mehe jäetud märke oma kehal paljastagu.
43. Teineteise soove ikka häbelikult arvestades möödugu või sada aastat, nende armastus ei kuhtu!

NÕNDA LÕPEB TEISE RAAMATU VIIES PEATÜKK „HAMMUSTUSED“

Seletusi II raamatu IV ja V peatüki mõistmiseks

IV. 9. Gauda — piirkond Bengali lääneosas. IV. 11. Maharastra — ulatuslik piirkond Hindustani poolsaare lääneosas, praegu kannab seda nimetust osariik, mille keskuseks on Bombay. IV. 25. „Dhanur-veeda“ („Vibuveeda“) — vibulaskmiskunsti õpperaamat. V. 19. Tamaala (tamāla) — puu, mille lehed lõhnavad meeldivalt. V. 21. Madhjadesa (Keskmaa) — Põhja-India keskosa, vastab umbkaudu praegusele Uttar Pradeshi osariigile. Oli juba „Kaamasuutra“ kirjutamise ajal asustatud põhiliselt aarjalastega (s.t. indo-euroopa keeli kõnelevate hõimudega). V. 22. Bāhlika — piirkond India lääneosas (praeguse Pakistani põhjaosas ja Afganistanis), hiljem tuntud rohkem nimetuse Bāh al. Avantī — juba iidsetest eepostest tuntud maakoht India keskosas, Bombayst kirdes. V. 24. Mālava — Lääne-Pandžabis asuv piirkond. Ābhīra — Lõuna-Gudžaratist asuv piirkond. V. 25. Ülejäänud viis jõge on (praeguses Pakistanis): Džhilam, Ravi, Satledž, Tšenab ja Bias. V. 26. Lāta — India lääneosas (praeguse Gudžarati territooriumil) asunud piirkond. V. 27. Strīrādžja (tõlkes „Naistevalitsus“) — arvatavasti praeguse Bhutani muistne nimetus. Kosala — piirkond India kirdeosas. V. 28. Andhra — maa Hindustani poolsaare keskosas, praegune Andhra Pradeshi osariik. V. 30. Nagara (tõlkes „Linn“) — tähistab siin Vana-India kuulsaimat linna Pātaliputrat (praegune Patna Bihari osariigis). V. 31. Dravida — Lõuna-India üldnimetus (seda asustavad draviidi rahvad). V. 32. Vanavāsa — Lääne-Ghati mägede jalamil asunud maa.

Ida kirjasüsteemid

JAAPANI

KIRJAKEEL I

Jaapani keel on maailma üks arvukama kõnelejaskonnaga keeli. Tänapäeval kõneleb jaapani keelt emakeelena umbes 120 miljonit inimest. Jaapani keelt kõneldakse peamiselt Jaapanis, kuid selle keele kõnelejad leidub ka Ameerika Ühendriikides (Havai saartel) ja Lõuna-Ameerikas.

Jaapani keel moodustab omaette keelkonna. Morfoloogiliselt ehituselt kuulub ta aglutineeritavate keelte hulka, kuigi keeles esineb ka flektiivseid nähtusi. Jaapani keele päritolu kohta on esitatud mitmesuguseid hüpoteese ja teooriaid, mille hulgas näib olevat kõige tõenäolisem seisuks, et jaapani keel on tekkinud kolme tüüpi komponentide — tunguusi-mandžu e. mongoolide, malai-poliineesia ja uraali-altai komponendi omavahelisel segunemisel. On täheldatud jaapani lausestruktuuri suurt sarnasust mandžu keelega, ka grammatilisest aspektist on täheldatav jaapani keele sarnasus uraali-altai keeltega. Kuigi jaapani keelel ajalooline sugulus hiina keelega puudub ning mõlemad keeled on oma struktuurilt täiesti erinevad (kui mitte arvestada leksikaalset külge), on hiina keel juba 5.—6. sajandist peale jaapani keele arengus olulist osa etendanud.

Jaapani kirjakeel.

Esimeseks ajalooliselt tuntud kirjakeeleks Jaapanis oli hiina hieroglüüfikir. Alates 5.—6. sajandist üle võetud hiina kiri oli mitme sajandi vältel jaapani kirjakeeleks. Hiina keel mõjutas tugevasti jaapani keele edasist arengut ning ka rahvusliku kirjakeele väljakujunemist. Hiina keele sõnatüvi juurdusid ajapikku jaapani keele sõnavaras, mille tulemusena jaapani keeles tekkisid hiina sõnalained baasil uued jaapani sõnad hieroglüüfikirjas. VIII sajandil löid jaapanlased hieroglüüfide baasil oma rahvusliku foneetilise silptähestiku, mida hakati kasutama kirjas vaheldumisi hieroglüüfidega. See foneetiline silptähestik kannab jaapani keeles nimetust **kana**, tekkinud jaapani segakiri aga nimetust **kanamajiribun**. (segakiri).

Jaapani keele sõnavara.

Kaasaegne jaapani keele sõnavara koosneb kolme tüüpi eritüvelistest sõnadest:

1. Puht-jaapani sõnad (**wago**); need sõnad moodustavad sõnavara vanima osa, kuid ajaloo vältel on nende arvuline osakaal tunduvalt vähenenud. Kõige enam esineb puht-jaapani sõnu igapäevases tarbekeeles, kuid loomulikult kasutatakse neid kõigi jaapani rahvuskultuuriga seonduvate mõistete väljendamiseks.

2. Hiina tüvedega sõnad (**kango**). Sajandeid kestnud tihedate kultuuriliste ja poliitiliste sidemetega tõttu Hiinaga, eriti aga aastatel 607—894, ning algselt Korea poolsaare kaudu, hakati üle võtma hiina kirjamärke ning sõ-

nu — morfeeme. Ülevõetud morfeemide enamik kujutas endast hieroglüüfides kirjutatud võõrsõnu, mis ei olnud aglutineerivale, mitmesilbilise sõnu kasutavale jaapani keelele just eriti sobiv. Sel põhjusel hakati hiina hieroglüüfe jaapani keelele kohandama, tehes hieroglüüfide foneetilisi muudatusi. Neid leksikaalseid üksusi tähistatakse terminiga **kango** ning need kujutavad endast hiina päritoluga morfeeme jaapani foneetika-varamus. **Kango**-tüüpi sõnade arv on aegade jooksul väga kiiresti kasvanud. Tuleb aga mees pidada, et hieroglüüfide hääldamisel võib esineda nii hiinapärasest on-hääldust, kui ka jaapanipärasest hääldust **kun**.

3. Mitmesugustest erinevatest kokkupuudetest Euroopa maadega hakkas 16. sajandist alates jaapani keelde tulema uusi sõnu portugali, hispaania ja hollandi ning hiljem — 19. sajandi teisel poolel inglise, saksa ja prantsuse keelest. Pärast 1945. aastat on võõrsõnade arv märgatavalt kasvanud. Võib täheldada võõrsõnade sulanemist jaapani keelde ainevaldkonniti: teaduslik-tehniline, ühiskondlik-poliitiline, spordi- ja olmesõnavara inglise keelest, meditsiiniteemaline — saksa, kunsti-, filosoofia-, kosmeetika- ja moelane terminoloogia prantsuse keelest, — vaatamata sellele, et laensõnade levimine on ikkagi täiesti juhuslik nähtus. Leidub laene ka itaalia, kreeka ja ladina keelest. Tänapäeva jaapani keeles on kõige enam laensõnu inglise keelest, need moodustavad umbes 90% kõigist võõrsõnadest. Üha kasvav võõrsõnade arv jaapani keeles on tingitud tehnika kiirest arengust ja rahvusvaheliste sidemetega üha suuremast laiendamisest.

Alljärgnevalt toome mõned võõrsõnade (**gairaigo**) näited:

portugali keel:

botão — botan — nööp, knopka
meias — meriyasu — trikootaaž
pao de Castella — kasütera — biskviit
calcao — karüsan — laiad püksid
caramelo — karume (ra) — karamell

hispaania keel:

merinos — merinsu — villane musliin
alpaca — arüpaka — alpaka (laama)

hollandi keel:

kamfer — kamfuru — kamper

saksa keel:

Pest — pesto — katk
Virus — virusu — viirus
Morphin — moruhin — morfium
Arbeit — arübaito — töö
Kraft — küraftoshi — jõupaber
Rucksack — ryukkusakku — seljakott
Energie — enerügi — energia
Vitamin — bitamin — vitamiin
Karies — kariesu — kaaries
Kartell — karüteru — kartell

inglise keel:

generation — zenerëshon — sugupõlv
zero — zero — null
knife — naifu — nuga
bike — baiku — jalgratas
hiking — haikingu — matkamine
beefsteak — bifüteki — biifsteek
ticket — chiketto — pilet
coffee — kohi — kohv
tape-recorder — tēpürekōda — magnetofon
cultivator — karuchibēta — kultivaator
culture — karuchua — kultuur
no comment — nōkomento — kommentaarideta
normal — nōmaru — normaalne
orange — orenji — apelsin
panic — panikku — paanika
public — pabürikku — avalik
department-store — depatomento - sutoa — kaubamaja
elevator — erebēta — lift
lamp — rampu — lamp
modern — modan — moodne, kaasaegne
happy end — happi·endo — õnnelik lõpp
paradise — paradaisu — paradiis
rain-coat — ren kato — vihmamantel

prantsuse keel:

avant-garde — awan·gyardo — avangard
modèle — moderu — modell, eeskuju
morale — moraru — moraal
ballet — barē — ballett
enquete — ankēto — ankeet, küsitlus
grand-prix — guran·puri — esimene auhind
crayon — küreyon — pliiats
de luxe — de rakküsu — luksus
blond — bürondo — blond
atelier — atorie — ateljee
matière — machieru — aine

itaalia keel:

allegro — aregüro — allegro
mezzo-soprano — mezo·sopü-rano — mezzosopran

vene keel:

marükishizmu — marksism
borüšebizumu — bolševism
menshebiki — menševikud

Mõnda jaapani kirja-keele arengust.

Jaapani kirjakeel kujunes kirjandusteoste keeleks 9.—10. sajandil oma aja kõnekeele baasil, kuid õukonnas valitsevas rafineeritud kõrgstiilis, mille pikaajalise viljelemise tulemusena keeles juurdus teatav hulk püsiva väärtuse leksikalisi, grammatilisi ja stilistilisi vorme. 13.—14. sajandil oli see kirjandusteoste keel kujunenud välja omaette kirjakeeleks, kõrvuti millega oli kasutusel erinevate ühiskonnakihtide kõnekeel arvukate murrete näol. 16. sajandi lõpul ja 17. sajandi algul hakkas arenema kaasaegne jaapani keel. See täiustus foneetiliselt ja grammatiliselt, arenes keele leksikaline ja semantiline sfäär, mis 19. sajandi lõpuks oli juba omandanud tänapäevase kuju. Kõrvuti sellega jäi keskaegne kirjakeel püsima kuni uusaja alguseni, pidevalt rikastudes uute stilistiliste ja leksikaliste vormidega, eriti just 17.—18. sajandil. See keel jäi kasutusele ka siis, kui ajalooliselt väljakujunenud uus kirjakeel oli juba omandanud keske koha jaapani kultuuris.

Vana kirjakeele elujõulisust võis seletada kultuuriajaloolise traditsiooni tugevusega — kindla veendumusega, et just selle keele valdamine on jaapanlaste harituse ja kultuuri omandamise vahendiks. On meeldiv tõdeda, et see põhimõte ei ole kaotanud oma jõudu veel tänapäevalgi.

Otsustavat osa vana klassikalise kirjakeele säilitamises oli asjaolul, et rohkearvulisi välismaailmast jaapani keelde sissetungivaid mõisteid said jaapanlased omandada üksnes vana kirjakeele abiga, s.o. vanas kirjakeeles juba olemasoleva ja lahtimõtestatud sõnade ning väljenditega, mida loodi uuesti, kuid esialgu vanade harjumuspärase kirjakeele eeskujude järgi. Seoses sellega sügenes olukord, et kuni viimase ajani õpetati keskkoolis mitte kõnekeele grammatikat, vaid vana kirjakeele grammatikat, milles veel paljud jätkasid kirjutamist. Vana kirjakeele stilistilised vormid püsisid kasutusel ametlikus kirjakeeles, erakirjavahetuses, publitsistikas ning ka ilukirjanduses. Nii on kaasaja kõnekeelele palju lähedasem uus kirjakeel juba enam kui poole sajandi vältel püsinud kõrvuti vanaga ning on sellest olnud ka tugevasti mõjutatud, kõige enam leksikaliselt.

MUHAMMAD SOLIH

Umbes aasta Usbeki Kirjanike Liidu sekretärina töötav MUHAMMAD SOLIH kuulub „noorte vihaste meeste“ plejaadi usbeki nüüdisluules. Ta sai lugejale tuttavaks 70-ndatel aastatel, kuid paljudki tema kriitilisemad luuletused ei saanud stagnaajal ilmuda. Nii-suguste luuletuste hulka kuuluvad ka alljärgnevad.

* * *

Poeedi unenägu

Su elule see uue maigu annab,
kui unenägu haarab kõrist sul.—
Näe, keegi vaenuline pealik kannab
su pead, mis seisab hõbekandikul.

Ja tema vaenulised jalad toovad
pea šahhile kui suure rosina.
Kuid sinu huuled veelgi sõnu loovad
peaaegu kuuldamatul sosinal.

Suust pursatab sul jutt kui vereoja,
kõik sõrmed kandjal värisevad reas.
See jutt ei tule hinge soojust kojast,
vaid külmakurrulisest inimpeast.

Ja valitseja kisendab, täis õudu,
tal hirmust huuled külmemad kui sul.
Kuid tema sõnades ei ole jõudu,
sest verd ta suust ei ole tulekul.

„Las jookseb tühjaks mässulisest verest,“
nii karjub valdjas, „tooge kähku pang!“
Ja tooge siia tema peata kere,
vast see on veidikese vagam vang.“

Näe, tuuakse su keha, kõhn ja vile,
sa viimast korda avad oma suu.
Sa ajad mustad hambad irevile,
sind reetnud ihu peale sülgad: „Phtuu!“

Jäid seisma asjad, jäigaks arusaamad.
Ei kirjuta end ümber ükski salm.
Ei lehitse end enam tarkusraamat.
Kõik ümberringi igav nagu kalm

On rada täienisti umbe läinud,
ei liiguta nüüd lille inime.
Ta käsi pole miskit moodi käinud.
Ta nahk on saatuslikult sinine.

Ta kämblad lõdvalt lebamas on laual,
mees näoli lauaplaadil tundetul.
Ta kohal eetris tiirutanud kaua
on päevauudissaate raisakull.

Ta lamab ja ta abaluude vahel
on kuristik, mis vastu haigutab.
Ta sültjas kalasüda — tumm ja jahe —
end kaalutusse ruumi paigutab.

1981

Tõlkinud L. Seppel ja A. Ehin

EX ORIENTE

Sellise pealkirja all ilmus äsja „Loomingu Raamatukogu“ (nr. 16/17 (1636/1637)) vahendusel Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi esimene suurem trükiväljaanne — lühitõlgete kogumik. „Ex Oriente“ sisaldab tekste ja katkendeid Idamaade mõttevaramu erinevatest valdkondadest. Huviline leiab raamatust kuulsa mahajaana teksti „Südasuutra“ (tõlkinud Linnart Mäll), katkendi vanaindia eepilisest poeemist „Nala lugu“ (tõlkinud Märt Läänemets), kolm peatükki tao filosoofilt Zhuang-zilt (tõlkinud Jaan Kaplinski), jaapani zen-luulet (tõlkinud Rein Raud). Vene sümbolisti Konstantin Balmonti Indiast inspireeritud luulet vahendab Ülo Valk. Kogumiku lõpetab G. W. Leibnitzi Hiinat käsitleva kirjatöö tõlge. „Ex Oriente“ on koostanud Jaan Kaplinski. Osta saab seda kõigist „Ajakirjanduslevi“ ettevõtetest.

Toimetaja: Märt Läänemets.
Makett: Indrek Ude.
Päise kujundus: Leonhard Lapin.

Seltsi esimehe (Linnart Mäll), aseesimehe (Tarmo Kulmar) ja sekretäri (Harri Ints) vastuvõtuaeg Tartus, Tiigi 78, ruum 117 on teisipäeviti kl. 13—15.

telefon 3 08 05

„SÕNUMITOOJAT“ saab osta samast tööpäeviti kl. 14—16 ja laupäeviti kl. 12—14. „SÕNUMITOOJA“ esindaja Tallinnas Andres Herkel on telefonil 474 559 esmaspäeviti kl. 18—20. Tema vastuvõtuaeg Tallinna Vanalinna Muusikamajas (Uus 16) on esmaspäeviti ja neljapäeviti kl. 16—18.

Seltsi arveldusarve NSVL Elamu-Sotsiaalpanga Tartu osakonnas kannab numbrit 700840.

Toimetuse aadress: 202400 Tartu Tiigi 78 ruum 117.
Trükikoda „Oktoober“ Tallinn, Kreutzwaldi 24.
Ofsettrükk. Tellimise nr. 2161. Maht 1 pg. Tiraaž 30 000.